

Ötvenhat emlékeimben — Szegeden

November első napjaiban a szegedi, de főként a fővárosi események a rendeződés olyan jeleit mutatták, hogy november 5-ére várható volt az általános sztrájk beszüntetése és a munka felvétele. Ebben a hangulatban a helyi Széchenyi Rádió vezetői arra kértek, intézzék beszédét Szeged népéhez. A Széchenyi Rádió ugyanis napok óta a lakosság üzeneteit továbbította az ország különböző városaiban, községeiben élő hozzátartozóikhoz, s ezzel az izgalomban levő lakosság megnyugtatóhoz közhasznú szolgálattal járult hozzá. A kérésnek eleget téve november 3-án este 8 órakor rövid rádióbeszédben köszöntöttem az egyetemi hallgatókat, a katonákat és a város lakosságát.

Többek között felhívtam a szervezők pártokat, szüntessék be a testvérharcba torkolló torzalkodást, mert ezzel megnehezítik a forradalom győzelméhez szükséges nemzeti egyetértés munkáját. A rádióbeszédet a Szeged Népe 1956. XI. 4. száma közölte.

Kedves Bajtársak!

Egyetemi hallgatók, munkások, parasztok és polgárok!

Szegeden napok óta bajtársaknak szólítjuk egymást, mert valójában bajtársaknak, katonáknak érezzük magunkat mindnyájan, akik a magyar nép szabadságának kivívásáért küzdünk.

Meggyőződésünk, hogy ez a harc, ez az egész nemzetet átfogó forradalom a magyar nép történetében a legdicsőbb fejezetet írja. Harcunk kettős: első és döntő feladatunk a magyar szabadságharc végső győzelmének kivívása! Ugyanilyen nagy fontosságú — ha sorrendben második is — az ország gazdasági életének, a munka folyamatosságának biztosítása, a lakosság ellátása, s nyugodt életének mielőbbi megteremtése.

Küzdelmünk népünk szabadságáért kimeríthetetlen. Nem vagyunk és nem leszünk hajlandók megalkudni, fél sikerekkel megelégedni! Népünk a hosszú elnyomás és önkény után új életre vágyódik, s végre maga ura, a maga gazdája akar lenni. Az önkény elnyomó gépezetét hihetetlen bátorsággal és lelkesedéssel, szinte szent megszállottsággal zúzza szét, söpörte le útjából az éveken át félelmetesnek bizonyult, de a nép egységes felkelésével szemben agyaglábakon álló, külső támaszokkal biztosított törpe kisebbséget.

Bizunk a kormányban, mert tetteivel, a kompromittált elemek eltávolításával és szabadságharcunk hőseinek bevonásával, semlegességünk deklarálásával biztosítékot adott arról, hogy valóban a felkelt nép mellé állt.

Szeged város munkásai és polgárai magukévá tették a hős felkelő. Maléter Pál vezérőrnagy, honvédelmi miniszter felhívását a sztrájk megszüntetésére, ma felvették a munkát, hogy hozzájáruljanak gazdasági életünk normalizálásához és megerősödésünk megteremtéséhez. Világosan látjuk, hogy sztrájkunk eddig eredményes volt, de a

Az 1956-os forradalom 33. évfordulójára jelent meg a Szeged-Novum Kft. kiadásában dr. Perbiró József: Ötvenhat Szegeden — emlékeimben című önéletrajza. A szerző volt az elnöke a Szegedi Forradalmi Nemzeti Bizottságnak. Ez a kis kötet a történelemformáló napokról papírra vetett emlékeinek az első nyomtatásban megjelenése. A népbíróasztal Perbiró professzort 1957-ben életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte. Csak 1963-ban, az általános amnesztia során kapott kegyelmet.

A történelmi forrás értékét emeli a tény, hogy például a híres angol történész, Bill Lomax szerint az 1956-os magyarországi forradalom vidéken, pontosabban Szegeden kezdődött.

Dr. Perbiró József ma Kecskeméten él és 81 éves.

sztrájk további folytatása már nem a magyar nép, hanem az ellenség érdekét szolgálja.

Forradalmunk tisztasága és végső győzelme mindnyájunk egységes célja. Népünk véraldozatának bemocskolása volna, ha megengednők azt, hogy a nép előtt már régen hitelüket veszített, s bármilyen restaurációra hajlamos elemek, akik eddig óvatosságot háttérrel figyelték élethalálharcunkat, most a vámszedő szerepében lépjenek elő. Ezeknek azt üzenhetjük: tévednek, ha nemzeti forradalmunk gyümölcsét a maguk asztalára kívánják harcolni.

Aggódva figyeljük az utóbbi napokban egyre fokozódó mértékben feltörő pártvillongásokat. Ezek csak szétszaggathatják sorainkat és történelmünk során még soha nem tapasztalt ilyen egységbeforrottságunkat. A hazafiúi lelkiismeret szavával szólunk, és kérjük az ország valamennyi forradalmi nemzeti bizottságát, hogy a még időszerűtlen pártszervezéseknek és villongásoknak vessenek gátat. Most minden erőnket egy cél elérése érdekében kell összefogni: forradalmunk végső győzelmének kivívására, eddigi eredményeinek megőrzésére. Ne ingadozzanak a kishitűek, ne keltsenek félelmet bennünk a fenyegetőnek tűnő körülmények, mert szent ügyünk igazáról az egész világ hitet tett. Mégpedig azért, mert velünk együtt tudják, hogy az elvesztett és nagy véraldozattal visszanyert szabadságnál nagyobb kincs nem lehet!

November 3-án, szombaton este — mivel pontos értesüléseim nem voltak — abban reménykedtem, hogy hétfőn, november 5-én létrejön a konszolidáció a teljes rend megteremtéséhez. A rendeződés markáns jeleiből megnyugtatóan úgy látszott, napokról van szó, és a kormányzat országosan is ura lesz a helyzetnek.

Biztos tudomásunk volt arról is, hogy a szovjet csapatok kivonására vonatkozó megegyezést aláírták. Örömmel következtem a jó hírből arra, hogy Sztálin katonapolitikai dogmája véget ért. Ez egymagában népünk számára a szabadság elnyerését jelenti. Jóhiszemű tévedésemre nem sokára, másnap a hajnali órákban döböntem rá.

Ekkor a rádió drámai szavakkal számolt be az országra zúdult gyászos eseményekről. Nagy Imre miniszterelnöknek az ENSZ-hez intézett kéréséről. Klinikai szobában kerestek fel a híre-

ket egy főiskolai tanár. Felindultan lépett be hozzám, és izgatottan, távirati stílusban számolt be a történetekről.

A városházára menet tapasztalhattuk, hogy a város különféle pontjain és a Széchenyi téren fiatalok fegyveres ellenállásra készülődtek a szovjet csapatokkal szemben. Fenn az elnökségen az első telefonhívás egy magát név szerint megnevező kommunista férfitől érkezett. — Professzor úr, hallottam tegnapi rádióbeszédét, egyetérték önnel. Kérem, mit szól az új Munkás-Paraszt Kormányhoz? — Nekünk — feleltem — van már kormányunk, a törvényes Nagy Imre-kormány.

Közben hamarosan az elnökség néhány tagja is megjelent. Nagy kérdőjelek az arcokon. A főiskolai tanár elképzeléseit meghallgatva elhatároztuk, a város megküldése végett elkerüljük az ellenállást. A hatalmas tüzerrel felvonnuló hadsereggel szemben értelmetlen és káros lenne a paritvaharc.

Ahogy az órák peregtek, ugyanúgy növekedtek az ellenállásra gyülekező csoportok, amelyekből egymást követték a küldöttségek azzal a javaslattal, hogy hivatalosan álljunk az ellenállás szervezése elére. Higgadtan megmagyaráztam a hazafias lelkesedéstől égő fiataloknak a súlyos következményeket. Mindenkit arra kellett kérni, viselkedjék fegyelmezetten, hogy az ütközéseket elkerülhessük. Gyáváságra senki sem kötelezhető, de az értelmetlen akcióktól a jóhiszemű embereket meg kell védeni. A higgadság nem mindenkinben talált helyeslésre, de nem maradt pusztába kiáltó szó sem. A városi hangosbeszélőn egymás után többször fordultam a forrongó tömegekhez, és felelősségteljes magatartást kértem. Sokan a kilátástalan ellenállásról való lebeszélést gyáváságnak minősítették.

A hangulat egész nap lázban tartotta az embereket. Délután két katonai csoport is csatlakozott a fiatalokhoz, és fegyveres ellenállásra készülődött. Néhányan fel is rohantak az elnökségre, hogy tervükhöz tőlünk is buzdítást kapjanak. Helyette a lehetséges következmények elriasztó példáival keltettük fel a felelős gondolkodást. De ez csupán sziget volt a forrongó tengerben. Az öntevékenység izzasztó akciója indult útjára, amikor valaki a sötétség beálltakor hatalmába kerítette a hangosbeszélőt, és tartalékos tüzerek toborzására hívott föl. Erre meg kellett ismételtetnem nyu-

galomra intő felhívásomat. Felháborodást keltett viszont, hogy egy könnyű páncélos szovjet felderítő belopódzott a városba, és végignyargalt a főútvonalakon. Hírnökeim jelentése után hangosbeszélőn arra kértem a forrongó csoportokat, óvakodjanak a támadások kezdeményezésétől, de készüljenek fel, mert ha a bevonuló csapatok indokolatlanul támadnának, azonnal válaszoljanak. Szerencsére éjjeli nem történt semmi, majd csörömpölések és elszórtan lövések voltak hallhatók. Hajnalban már a beszivárgott páncélosok a Széchenyi téren foglaltak állást.

Késő este az elnökség telefonján egymást követték a félelem hangjai. Különösen az egyetemi leánykollégiumból érkezett kérelem, hogy a közeli borpince készleteinek elszállításával vagy elpusztításával a bevonuló katonák leltasodását el lehetne kerülni. Az aggodókat megnyugtattam, hogy önkéntes jelentkezőkből toborzott, képzett fiatal emberek állnak a közelben rejtve készenlétben, és szükség esetén a leánykollégium teljes védelmére elegendő erőt jelentenek.

Minden hozzám forduló meggyőztem, hogy ki van zárva azoknak az atrocitásoknak a megismétlődése, amelyek 1944 végén több városban annyi bajnak lettek okozói. Állításom igazolására semmi biztosíték nem állt rendelkezésemre. Szerencsére a félelem valóban alaptalannak bizonyult. A bevonuló szovjet csapatok Szegeden fegyelmezetten viselkedtek, a lakosságot nem érte bántódás.

Szegedre november 5-én hajnalban vonultak be szovjet páncélosok, holott két nappal előbb Makó környékén várakoztak a Szeged elleni akcióra. Mivel Szegeden ellenállásba nem ütköztek, elsősorban a városházával szemben, a Széchenyi téren helyezkedtek el. Ágyúcsöveiket a városháza elnöki szobája irányába fordítva. Nyilván meglepte a tankhadosztlop parancsnokát, hogy hivatalos részről tudomást sem vesznek jelenlétükről. Nem fogadtam őket, nem adtam át a várost sem, a várakozás álláspontjára helyezkedtem. Jelenlétükben még délelőtti teljesen spontán összeült a közgyűlési teremben a néptanács. Én elnököltem. A zsűfoltóság megtelt teremben közel az elnöki emelvényhez, két szovjet tisztet és tolmácsukat láttam. Mivel ők nem tartották szükségesnek a bemutatkozást, én sem vettem rólok tudomást. Az ülés légköre nagyon fojtott volt, mindenkinek az arcáról le lehetett olvasni a lelki szenvedést. Magam is szomorúan tettem magam elé az emelvényen a kalapomat, amikor körülnéztem a jelenlevőket. Az első felszólaló keserűen kérdezte: — Professzor úr, mi a jogi helyzet most?

Most nem beszélhetünk semmiféle jogi helyzetről. Szovjet tankok és szurnokok tetején állunk, s nem tehetünk mást, mint minden erőnkkel úgy végezzük tennivalóinkat, hogy rendet teremtsünk a portánkon, a munka felvételével érdekeinket és életünket megvédjük — feleltem határozottan, de mély szomorúsággal.

A kétely kevés

A megújulás igénye, sőt kötelező parancsa megnehezítette helyzetünket. Több felelősségre, mesterségbeli tudásra, no és jóval több adag őszinteségre, becsületességre van — lenne — szükségünk. A könyörtelen olvasó új felismeréseket, új látásmódot és ítélezkést követel, de honnan vegye az, akinek (még) nincs?

Nem könnyű rátalálni az új hitekre, a friss és tartós reményekre. Nem vezet ezekhez sem egyszerű és egyenes út. Különben is elveszíteni valamit, valakit sokkal gyorsabban lehet, mint megszerezni, rátalálni.

Sok úton el lehet indulni, de talán a célhoz vezető legrövidebb — igaz legkeservebb — a kételkedés útja. Mert nem a bizonyosság, nem a rendíthetetlen, nem is a fantasztikus meggyőződés vitt és visz előre, csakis a kételkedés. Le kell számolnunk minden bizonyossággal, vélt hitekkel, előítéletekkel, s mindent újra kell gondolnunk, értékelnünk.

Mindezekről töprengve, már az önmagamban való kételkedésig is eljutottam: van-e bennem elég erő ahhoz, hogy leszámoljak tegnapi önmagammal, hogy megtagadjam magamban mindazt, ami megszkas és kényelem. Néha szégyellem magam, mert többre becsülöm a langyos nyugalmat, mint a szellemi tevélységnek termékeny nyugalanságát és rendetlenségét. Ilyenkor hálás vagyok Marxnak, mert felmentésemlő való hasonlatot is lehet nála, miszerint a szégyen forradalmi erő.

No, persze az én szerény szégyenem aligha képes ekkora minőségre, de az biztos, hogy erőm ad a tagadásához és a kételkedéshez. Bár cselekvésre is gyakrabban lendítené! Mert amíg a kételkedésben nem ismerünk mértéket és határokat, tetteink szűkre szabottak, s nemcsak azért, mert nem elég tágasak „repülőtereink”, s mert szüntelenül nyegetik szárnyainkat. Ott és akkor sem repülünk, ahol és amikor meglehetnének. Szándékosan tértem át az egyesről a többes számra, mert ami a cselekvést illeti, nemcsak én, te és ő — mindnyájan fenemód mértéktartóak vagyunk. Lustaságból, hozzá nem értés vagy tán érdektelenség miatt? Ki ezért, ki azért, ki mindegyikért.

Egy biztos: a kételkedés önmagában nagy luxus, társulni kell a valóság viszonyainak megújításával, s nem pusztán meghaladásával. A kornak megfelelő gyakorlat-hoz iránytűt is találtam magamnak. Brechtől valót: „Az ősi szokás helyett valami új nagy törvényt honosítunk meg, és pedig azt a törvényt, hogy új helyzetekben újból vegyünk fontolóra mindent.”

ZÁGÓRI ERZSÉBET

Tárca

Százsor is megtörtént már, hogy tisztá papírt vitt, csendben ült, magába nézett. Le akarta írni mit tanult azokban a hetekben, azon az őszön, akkor karácsonykor. Százsor állt föl dolgvégezetlen, kínos, rossz érzetekkel.

Legelőször egy gimnáziumi fogalmazásórán tapasztalta meg a kudarcot; a dolgozat címe az volt: *Apám mondta...* A piarista papból lett magyartanár szótlan csodálkozással meredt az üres füzetlapokra, de nem faggatózott. Később egy stilisztikai gyakorlat című kapt: *Gyermekkorom*. Meredten nézte a betűket, s a *petróleumlámpa* imbolygó fényét látta. Egyetlen sort sem bírt leírni.

A lámpa... Slapaj korában, amikor mindenki azt leste, lapul-e némi tollforgató tehetség benne, októberről karácsonyig minden áldott évben megpróbált — *tárcát* írni. *Megemlíti a lámpa történetét*. Mindenszentekkor, a temetők fényei között volt a legnagyobb a készlet. Grafománias vagy — nyugtatta a társa. — Nem kell mindent megírni, amit megéltél.

Csak azt kell megírni, amit megélt — gondolta, és keserű tehetetlenségében próbálgatta az autogén tréninget: „nem gondolok semmire!”

Tavaly ilyentájt, egy októberi éjszakán fölnezett, a konyhaszekrényből előkereste

a tortagyertyákat, meggyújtott egyet, papírra nyúlt és sebesen írni kezdett.

*

„A szentestéket a nagynéninél töltöttük. Mire anyám földíszítette otthon a karácsonyfát, degeszre ettük magunkat a néni házi főzésű szaloncukrából és elénekeltük az összes karácsonyi éneket. Apám vitt haza bennünket, egész úton csodákról beszélt, aranyról, tömjénről, mirháról, Háromkirályokról, szelíd pásztorokról, Mária mosolyáról, szarvasok-húzza hintóról a holdfényben, melyen a Kisjézuska meglátogatja azt, aki jó, ki szívből tisztá, mint a hó...”

Abban az évben hallgatott. Nem röpült egyetlen angyal sem *éppen a mi fenyőfánk fölött*, nem melengette jászolában tejszagú borjúlehel a Kisdédet és Szent József sem örködött hosszú bunkósbottal az istálló előtt. Szorongva néztem apám arcát, és — mint a legnagyobb gyerek — *felelősséget éreztem*. Hirtelen elengedtem a testvéreim kezét, fölmutattam a hideg égre: „*Ott röpül az angyal!*” — kiáltottam lelkesen. Épphogy megrezdültek, apámra néztek, s mentünk szótlanul tovább. A házunk előtt is elhaladtunk már, fölsejlett a sötétben a faluvégi erdő. Rémülten ráncigáltuk apám kabátját: hová megyünk? Egyetlen szót mondott: *Répevisre*. Földbe gyökerezett a lábam. A kicsik továbbmentek apámmal. Nem értenek semmit, nyilallt az agyamba, s csak álltam, mint a cövek, percekig. Aztán ordítva rohantam utánuk, *ne menjünk*, kiabáltam, már folyt a könnyem, megtorpan-

tak, apám visszafordult és az ölébe kapott. Dehogyan megyünk, simogatta a fejemet, csak... csak ijesztgettelek benneteket, gyérünk haza, megjött már a Jézuska...

Azon a szentestén fényző ajándékokat kaptunk, hosszú pillás alvobabákat. Amerikai csomagból van — sottagta anyám a szomszéd Irénkének, az ámulva csapta össze a kezét. Az én örömem mégse jött meg, egész este apámat faggattam, *miért? miért akarál kimenni?!*

És akkor éjszaka megint kopogtak az ablakon. A hangot megszoktam már, hetek óta föl se néztem, félálomban is tudtam, mi történik. Így volt minden éjjel: ablak zördül, anyám fölteszi a tűzre a tejeslábat, kenyeret szel, apám öltözik, és a villanyfényben meggyújtja a *petróleumlámpát*. Sokáig ez az értelmetlenség adta nekem a legtöbb fejtörést. Vajon mire kell neki az az ócska, régi lámpa? *Hát hogyan mennénk ki a vízhez a sötétben?* — kérdezett vissza egyszer, és megengedte, hogy a konyhaablakon utánuk nézzek. Imbolygott a lámpa fénye, amint átvágtak az udvaron: két kisember, három nagy... Anyám a kezét tördelte: *Megfagynak ezek a kisgyerekek, Istenem, segítsd meg őket!* A pislákoló fény belevesztett a sötétségbe.

Valahányszor gyertyalángba nézek azóta, ezt a képet látom.

Jöttek, párnákkal bélelt szekereken, gyerekestül: egyedül, gyalog, egymás mellett; kettessel-hármassal, hátizsákkal; biciklivel, batyukkal megrakodva; le-

pedőbe csavart ezüst eszcájggal és a nagyapapa első háborús fényképpel, keretben; jöttek sírva; komor, szótlán elszántsággal; hetyke bőbeszédűséggel; rémtörténetekkel és valódi tragédiákkal. Vándoroltak, Keletről Nyugatra. Mind éhes volt és fázott. Apám lámpája után baktattak a folyóig, megnézték maguknak az irányt, megköszönték a tejet, kenyeret és elindultak a part mentén. *Répevis; ott a határ!* szölt utánuk még a lámpás ember. Reggelre hazaért, minden nappal fáradtabban és sápadtabban...

Azon a karácsony éjszakán teljesen éber lettem a zörgetésre, összekoccant a fogam, vacogtam. Apám a lámpával a kezében odajött az ágyhoz, megsimogatta a homlokomat: *Ne félj, mi sose megyünk el innen. Őket is lebeszéltem az úton. Volt már, amelyik visszajött velem...*

Az ajtóból még rámnézett, bólintott, megpróbált mosolyogni. *Tudtam, hogy mindig mindent jól csinált.*

*

Nincs a kosárban tárcá — szölt a szerkesztő szomorúan, pedig néhány perccel azelőtt *kikiáltották a köztársaságot*... Nekem van — bökte ki, s már meg is bánta, ám nem volt visszaút. Megkereste a fiók mélyén a tavalyi kéziratot. *Ez nem ugyanaz, de...* — nyögdecsele, a szerkesztő kivette a kezéből a lapokat, átfutotta „az anyagot”, tanácstalanul fölnezett, aztán ráírta: *Tárca*.

SULYOK ERZSÉBET